

MAI THẢO

HỢP MẶT NGÀY GIỜ BẠN

**họp mặt
ngày giỗ bạn**

mai thảo

hộp mặt ngày giỗ bạn

mai thảo

bìa: *Internet*

trình bày: ***Muôn Phương***

nguồn: *Internet*

Muôn phương góp lại, trả về muôn phương

**họp mặt
ngày giỗ bạn**

MAI THẢO

TỜ RÊN chiếc ghế dài kê sát tường trong căn phòng trai chùa Phước Hòa¹, chúng tôi ngồi chờ Lý Hoàng Phong, anh ruột Quách Thoại. Chị Tuệ Mai rót nước cho chúng tôi uống. Mười hai chiếc chén thủy tinh đựng một thứ trà vàng đậm, khói bốc nghi ngút, chúng tôi truyền tay cho nhau yên lặng uống từng hớp nhỏ. Một vài người châm thuốc lá. Mười hai giờ kém mười lăm. Nắng lớn trên con đường đất đỏ chạy vòng quanh chùa. Những đứa trẻ đánh đáo dưới một bóng cây. Cửa hiệu tạp hóa bên kia đang đóng cửa, tôi đoán chừng để ăn cơm trưa. Trong cái yên lặng ngà ngà mệt mỏi của ngày giỗ bạn, ngôi chùa yên tĩnh như một thế giới riêng biệt. Tự

1 tọa lạc tại số 491/14/5 đường Phan Đình Phùng, Sài Gòn – nay là đường Nguyễn Đình Chiểu

một lúc nào đó, tiếng mõ tụng niệm đã nổi lên. Từng tiếng một. Đều và ngắn.

Quách Thoại nằm xuống đã được một năm, tính từng ngày trên đốt ngón tay. Tôi nghĩ đến khoảng thời gian này, tôi nghĩ đến người bạn đã chết, tôi nhìn những người bạn còn sống. Chúng tôi còn trẻ quá, kể cả “ông già” Trần Thanh Hiệp. Quách Thoại cũng vậy. Duy Thanh ngồi kia với đôi mắt to lớn bờ ngõ. Mái tóc xõa của Doãn quốc Sỹ. Cái áo sơ-mi hở cổ của Ngọc Dũng. Cái đầu hói ngắn của Thanh Tâm Tuyên. Và cái hiền lành của Nguyễn Sỹ Tế. Và cái tuổi hai mươi bảy của Quách Thoại. Giữa cái sống và cái chết, không có bờ vực, không có khác biệt. Trong tâm sự và cảnh ngộ của một lớp người thời đại, tôi ghi nhận trong ngày giỗ đầu Quách Thoại sự hiện hữu của Quách Thoại giữa chúng tôi. Từ ngày Quách Thoại nằm xuống, thế giới và cuộc đời đổi thay ở đâu không biết, riêng chúng tôi vẫn không thay đổi. Mọi người vẫn sống, sống vô điều kiện với cuộc sống và tôi có cảm tưởng

như sự đón nhận cuộc sống của chúng tôi còn trở nên thư thái, dễ dàng, vô điều kiện hơn nữa, từ cái chết của Quách Thoại.

Thực vậy, cái chết của bạn có để lại một bài học. Đúng hơn, một nhận định. Camus nói: “Khi nào con người坦然 nhiên được trước mọi sự kiện của cuộc đời, hẳn tự do”. Khoảng xanh biếc bên kia tôi muốn tin là có chỉ trong giờ phút này nhớ tới Quách Thoại, Quách Thoại đã tự do và những bạn hữu anh còn ở lại không có lý do gì thương xuống cái giấc ngủ bình yên vĩnh viễn ấy sau một chuyến đi ngắn nhưng đầy đau thương, đầy mâu thuẫn, đầy gió bão là hình ảnh lạ lùng cuộc đời Quách Thoại.

Tôi nhìn các bạn tôi, tôi nhìn những người còn sống, trong tôi nổi lên một ý nghĩ so sánh. Tôi thấy thế này: cõi sống thực ra chẳng có quyền gì kiêu hãnh với cõi chết, những người còn sống chẳng có gì đáng kiêu hãnh hơn những người đã chết. Chúng tôi sống cũng

không có gì đáng kiêu hãnh hơn Quách Thoại chết. Trường hợp có thể còn trái lại nữa.

Từ ngày đến với nhau trên tờ Dân Chủ, Người Việt, và bây giờ tờ Sáng Tạo, cái tâm sự chung nhiều băn khoăn, nhiều đau khổ của bọn chúng tôi không giảm bớt, lại có phần tăng lên từ ngày Quách Thoại bỏ đi. Còn Quách Thoại, mất Quách Thoại, chúng tôi vẫn chưa làm được gì, chưa có gì, nếu không là cái tiêu cực của sự thành hình một ý thức càng chua xót, sâu đậm mãi về cái thân phận của con người trước những vấn đề xã hội, trước trạng thái phi lý của đời sống, cái hữu hạn của kiếp này.

Quách Thoại chết ném thêm vào cuộc đời chúng ta một bằng chứng cụ thể về cái thân phận chung ấy và người sống hãy cứ suy nghĩ hãy cứ giải quyết thân phận mình chứ đừng vội gửi lòng thương đến những người đã chết. Dù cái chết xảy đến trong một trường hợp thế nào. Huống hồ Quách Thoại chết không

như một nhánh củi khô mục, một con sâu một cái kiến. Văn học sử đã nhận anh vào cái lĩnh vực trường cửu của nó. Tôi không muốn xót thương Quách Thoại. Mà sự thực không bao giờ tôi nhớ tôi nghĩ đến Quách Thoại bằng một cảm giác xót thương. Quách Thoại không cần ai thương xót, ngày trước anh kéo lê thể xác bệnh hoạn đến gõ cửa đến nhờ vả từng người và bây giờ cũng vậy, khi anh đã nằm yên dưới mộ.

Anh đã sống, anh về được rồi. Buông xuôi hai tay, anh đã trả cả vốn lẫn lời cho những ai muốn đòi hỏi, bằng cuộc sống hoảng hốt gió bão của anh. Anh còn có thừa dư tình thương gửi cho những kẻ không sống gì trong cuộc sống nữa. Tôi muốn nói đến những con người hình nhân, những con người thùng rỗng, những con người giả tạo, những cái bóng người đến nay còn chê bai lối sống Quách Thoại, hoặc phô trương những xót thương kẻ cả về Quách Thoại. Thơ anh đã là tiếng nói lớn của tình thương bao la ấy, nó quý giá vì

nó là tình thương của một kẻ nghèo nhất thế gian gửi cho những người tưởng là giàu có nhất thế gian. Vì nó là tình thương của kẻ nằm dưới gầm cầu gửi cho người ngủ trên nhà chọc trời. Tại sao không? Tình thương không phải là một vật bố thí, một độc quyền, một sự nhìn xuống. Nó được định nghĩa theo tôi, như một sự thông cảm, cái ý thức chân thành của con người cùng thấu hiểu chung cái thân phận cuối cùng của con người, và ở điểm này, Quách Thoại đã là một bể châu ngọc, một Quách Thoại triệu phú.

Người đời không biết tưởng Quách Thoại xin, Quách Thoại nhận, kỳ thực Quách Thoại chỉ cho đi và các kho tàng tâm hồn ấy Quách Thoại đã cho đi, cho hết, cho đến nỗi anh phải chết vì sức mạnh của sự cho đi ấy. Tôi muốn hiểu cuộc đời, con người Quách Thoại như vậy, không phải để thần thánh hóa để bênh vực anh. Anh có nhận của ai là nhận những cái vô giá trị, anh cho đi là cho đi cái chỉ có một, cái hồn cái tủy, cái đáng giá ngàn vàng.

Đó là sự cho đi của những chú lái khờ, của những người nghệ sĩ, nó kết đọng thành một nghiệp dĩ nghìn đời.

Mười hai người họp mặt ở phòng trai chùa Phước Hòa buổi trưa ngày 7 tháng 11 năm nay, tài năng có thể hơn Quách Thoại, sự nghiệp văn nghệ có thể vĩ đại hơn những bài thơ Quách Thoại để lại, nhưng chưa từng ai được sống cái cuộc đời nghệ sĩ ấy như Quách Thoại. Quách Thoại dám nhận sự thua thiệt, sự non yếu để được sống nghệ sĩ cho đến hơi thở cuối cùng. Cuộc sống ấy vèo đi. Tôi không thấy nó thâm hiểm nữa mà nó rục rờ như một ngọn lửa bùng. Nó vút đi như một cánh hạc. Nó đây. Nó không ngày lại ngày. Nó mở hết tốc độ rồi đứng sững lại. Nó mang cái đẹp của một hình tượng, một xuất hiện. Những sức mạnh siêu hình và những quan niệm xã hội dưới đó con người khuất phục và tuân theo để kéo dài thêm một khoảng thời gian nữa của đời sống, không đụng chạm được tới Quách

Thoại. Chết và sống Quách Thoại đều tự do nhất trong bọn chúng tôi.

Cuộc đời điều đúng bệnh hoạn của anh không có những khoảng trống, cái lúc xế chiều. Chỗ đó đủ cho những người còn sống hãy tự thương lấy mình và nếu cần, kiểm điểm lại lối sống, nó là một sức mạnh chứ không phải là một sự kéo dài. Thói quen của một nhà văn đôi khi thường làm tôi so sánh cuộc đời Quách Thoại với một bài thơ tự do, vẫn điệu giải phóng, ý tứ cô đọng, mỗi chữ mỗi dòng đựng chứa muôn vàn hình ảnh ý nghĩa trong khi chúng tôi còn loay hoay với những chương những mục lê thê và nhạt loãng là cuộc đời mình. Đời sống Quách Thoại thiếu về lượng, có phẩm, và như thế là đủ. Cho nên cái chết của Quách Thoại vẫn có cái ánh sáng chiếu rọi của một bài học về nhân sinh quan, sự cấu thành một thái độ sống. Đó là: cả cái chết vẫn hàm chứa một ý nghĩa sống động, nếu kẻ gặp nó, sớm muộn không thành vấn đề, đã sống hết sức mình. Sống mãnh liệt thì

chết là một tiếng nổ lớn. Tôi nghe cái chết của Quách Thoại như một tiếng nổ lớn. Tiếng nó khiến tôi không bao giờ nhớ tới anh như một kỷ niệm một hình bóng thoáng. Mà như một vấn đề, một trường hợp.

Trường hợp Quách Thoại là trường hợp một người phải chết vì lối sống tự mình lựa chọn. Nghĩa là, tự tạo lấy định mệnh. Điểm này chính là cái tự do của Quách Thoại. Sống như Quách Thoại sống thì chết như Quách Thoại chết. Cái xã hội luân lý cái xã hội trật tự này không chứa đựng nổi những khối sống đầy ắp chất nổ như con người Quách Thoại. Cho nên tôi vẫn thấy cuộc đời Quách Thoại biểu tỏ một trạng thái chống đối. Quách Thoại không tự hủy diệt nhưng anh đã khởi một trận đánh vào những chỗ bất động của đời sống vây hãm anh, và ngã xuống. Hiểu theo nghĩa đó Quách Thoại không chỉ làm thơ, anh đã chiến đấu, anh đã thành đã đạt tới cuộc sống.

Nếu như trong lòng mỗi người sống có nắm mộ của người đã chết, tôi mượn một ý của Sacha Guitry, thì nắm mộ Quách Thoại vẫn có một bông hoa sự sống nở lên. Nó phơi phới nó ngạo nghễ như nụ cười, như cuộc đời Quách Thoại.

Mãi suy nghĩ tôi không biết có Hà Việt Phương đến. Theo sau là Thái Tuấn. Hà Việt Phương mặc âu phục. Thái Tuấn ngậm tẩu, vẫn cái tẩu lạnh. Chị Tuệ Mai rót thêm hai chén trà nữa. Có tác giả Thăng Kinh buổi họp mặt bắt đầu ồn ào. Tôi quên đi Quách Thoại, góp tiếng vào cuộc thảo luận về kịch trường sân khấu vừa được đặt ra, bởi một người bỗng nhắc tới sự thiếu mặt của Vũ Khắc Khoan.

Thanh Tâm Tuyền tuyên bố mê thích sáu câu vọng cổ và nói vọng cổ được đỡ bởi tiếng nhạc lục huyền cầm thì tuyệt hay. Người bạn thơ tự do lại mê thích vọng cổ. Tôi mỉm cười thích thú. Trần Thanh Hiệp đồng ý nhưng lại bênh vực cái âm thanh xa vắng, thần thánh

của cây đàn nhị nếu được điều khiển bởi một bàn tay nhạc công lão luyện. Duy Thanh chêm vào: anh cũng thích vọng cổ, bằng chứng là sáu câu đã thuộc được hai. Mọi người cười ồ vì câu nói đùa. Rồi từ vọng cổ chuyển sang trình diễn thơ mới. Hà Việt Phương nêu lên vấn đề làm thành truyền thống ngâm thơ, biểu diễn thơ Việt Nam bằng cách tạo thành một tổ chức ngâm thơ thường xuyên có đạo diễn có tập luyện như việc thực hiện một bản kịch. Tôi nhìn đồng hồ nghĩ thầm: cứ cái đà này kéo dài thì không phải là sáu câu mà là sáu nghìn câu vọng cổ. Nhưng Lý Hoàng Phong đã đến. Bỏ dở, cuộc thảo luận mọi người rời phòng trai lên chùa.

Lễ cầu siêu cho Quách Thoại bắt đầu. Những ngọn nến cháy trên bàn thờ Phật và trên linh vị thi sĩ. Vị sư trẻ tuổi mặc áo vàng ngồi xếp chân trước linh đài Quách Thoại giờ cao lá sớ đọc theo nhịp mõ tụng. Tôi lắng tai nhưng không hiểu gì. Lá sớ chữ Hán. Tôi chỉ nghe thoáng thấy hai chữ Đoàn Thoại (họ

Đoàn là họ thực) rồi cháy bùng lên ngọn lửa đốt sớ. Những tàn than lả tả rụng xuống trong buổi trưa nắng. Từng người một, chúng tôi tiến vào trước ban thờ. Bạn hữu kẻ trước người sau đứng lễ Quách Thoại, cử chỉ nghiêm trang có pha một chút lúng túng. Duy Thanh hỏi nhỏ Trần Thanh Hiệp: « lễ hay vái và mấy lần? » Hỏi xong anh đứng chếch một phía lễ tới. Cái lễ nghiêng nghiêng. Có tiếng nói đùa: « đúng là lối lễ lập thể », và nhiều tiếng cười nhỏ. Tôi nhớ tới những ngày gặp nhau trong cái quán nước ám khói phía sau tòa báo Dân Chủ, trên một ngã tư đường Bô-Na hoặc trong ngõ hẻm Casino, chúng tôi chỉ quen bắt tay, cái nhau, văng tục với Quách Thoại. Nào có ai nghĩ đến một ngày đứng trước vong hồn bạn, chấp tay và cúi đầu?

Lễ xong, mọi người đi giày lại và trở xuống phòng trai. Tôi đứng lại ngoài hiên nói chuyện với Lý Hoàng Phong. Chính lúc đó tôi nhận viết thay anh những dòng này về Quách Thoại. Anh thuật lại cho tôi nghe những ngày Quách

Thoại ở chùa, Quách Thoại mặc áo nâu, Quách Thoại tụng kinh, Quách Thoại ăn cơm chay. Ra vào những cổng chùa, đến với Phật nhiều lần nhưng rồi lần nào Quách Thoại cũng bỏ dở mà về lại với những xúc cảm tục lụy. Nghe chuyện tôi càng nhìn thấy rõ thêm cái thực chất của con người có một cuộc sống cực kỳ mâu thuẫn cực kỳ biến động là Quách Thoại. Tâm hồn hỗn loạn và hoang vu ấy, lúc như là một cái chợ, lúc như là một bãi sa mạc, lúc vươn tới những đỉnh siêu thoát, lúc ngụp lặn trong tận nguyên trong bệnh hoạn, phải chăng là cái hình ảnh đúng và thực của con người với bộ mặt thần thánh và bộ mặt thú vật của nó. Phải chăng là cái bản thể của con người vừa ý thức trọn vẹn được mình lại vừa không hiểu được mình, ngược đường sự sống, tìm kiếm không ngừng và bản khoản vĩnh viễn?

Mười lăm phút sau, chúng tôi đã ngồi trước ba mâm cỗ chay đặt cách nhau trên chiếc bàn chạy dài ở giữa phòng. Nhìn những món ăn thanh tịnh mà một bàn tay khéo léo

đã chế biến rau củ đúng hệt như một mâm cỗ mặn, Thái Tuấn phát biểu một nhận xét nhỏ: “cỗ chay đánh lừa được mắt được miệng không đánh lừa được mũi người ăn ». Không khí nhà chùa chỉ có chị Tuệ Mal là quen thuộc hơn cả. Chị nói chuyện thân mật với vị sư nữ, đoạn quay lại hỏi và tôi trả lời chị: « tôi ăn bữa cỗ chay này là bữa thứ nhì. Bữa đầu là ở chùa Quán Sứ ngoài Hà Nội ». Bàn bên kia Duy Thanh vọng sang: « tôi lần đầu ăn cỗ chay và lần đầu trông thấy anh Hà Việt Phương mặc tây ». Mọi người lại cười. Có thể nói, ngày giỗ Quách Thoại, Duy Thanh đã đóng trọn một vai kếp hề. Đến nửa bữa cái ghế trống ở đầu bàn thứ ba tôi tưởng như tình cờ dành cho Quách Thoại có thêm một Hồ Nam mặt đỏ gay, mồ hôi nhễ nhại đến ngời. Thế là vừa tròn. Chúng tôi ăn thật nhanh đứng dậy. Vừa nghe Lý Hoàng Phong nói mộ Quách Thoại ở một nghĩa địa Trung Hoa ngoài thành phố. Đường xa, đến nơi còn phải tìm mới thấy. Vì vậy phải đi sớm một chút để anh kịp giờ đến sở.

Một giờ trưa mọi người ra khỏi chùa. Chiếc xe cũ của tôi hôm nay chở vừa đủ một nửa số người, cộng thêm một vòng hoa. Khung kính nhỏ trước tay lái hắt trả lại những đầu ngọn lung lay theo nhịp xe như trước một trận gió đồng thời lớn. Hồng đỏ và huệ trắng. Mùi thơm phảng phất trong nắng thành phố. Tôi chợt nhớ đến hai câu trong một bài thơ của Thanh Tâm Tuyền:

*Xin trao thi sĩ vòng hoa tặng
Chúng ta đã thắng giữa cuộc đời*

Năm ngoái, ít lâu sau ngày Quách Thoại mất, tác giả Bếp Lửa nhắc đến những kỷ niệm chung sống của anh với Quách Thoại, đến bài thơ bảy chữ làm tặng Quách Thoại thời kỳ Quách Thoại đau nặng vào nằm trong bệnh viện bà phước ở Thị Nghè có tỏ ý ân hận là chưa từng có một vòng hoa thật nào tặng Quách Thoại lúc còn sống Và câu thơ chỉ là đánh lừa bạn. Hôm nay đã có một vòng hoa. Nó đi theo chúng tôi lên mộ Quách Thoại.

Lát nữa những bàn tay bạn hữu sẽ đặt nó lên một nắm đất, nó sẽ là cái mái thơm mát phủ xuống giấc ngủ nghìn đời của Quách Thoại. Để làm gì? Để làm gì nữa? Tôi nghĩ rằng vòng hoa ngày giỗ bạn dầu có đặt ngay ngắn trên cửa mộ, mỗi bông mỗi cánh là một niềm chân thành, cũng vẫn chỉ là một vòng tròn màu sắc công thức.

Tôi lái xe đi qua thành phố với ý nghĩ cái vòng hoa đằng sau hòm xe vẫn chỉ là một sự đánh lừa bạn. Như hai câu thơ trên. Con người sống tự đánh lừa mình. Chúng ta đánh lừa nhau. Mà đánh lừa một cách hết sức thành thực. Tương quan giữa người với người, ngay trong lĩnh vực thăm thẳm nhất là tình bằng hữu, có cái chơi với, cái nhờ nhàng vừa ngộ nghĩnh vừa chua xót như vậy đó. Cho nên bài học Quách Thoại trước sau vẫn là sự duyệt lại một thái độ sống. Với mình. Với nhau. Ở cái chỗ đăi đẳng. Trường hợp, ý nghĩa sự cho và sự nhận. Bởi vì một hành động cao đẹp thường chỉ được biểu tỏ khi cái đối tượng của

nó đã mất. Tính chất thực tiễn không còn mà chỉ còn lại một ý nghĩa phiến diện điển hình.

Buổi hộp mặt, vòng hoa tang, tấm lá sớ, những ánh nến cháy, một cử chỉ tưởng niệm thành kính, cái cúi đầu chỉ là những biểu tỏ điển hình, để đánh lừa « một cách hết sức thành thực » những cái không phải, những thiếu sót, những lờ lững tổng hợp thành cái tương quan giữa chúng tôi với Quách Thoại.

Ý nghĩa lễ kỷ niệm ngày bạn nằm xuống không vượt khỏi một sự sám hối thâm kín. Và vòng hoa đựng chứa mười hai cái hối hận cộng lại. Tôi đã nghĩ thế. Tôi mong Quách Thoại đã hiểu thế. Nếu cái chết làm cho con người lớn lên thì tâm hồn thi sĩ Quách Thoại bên kia chắc đã là một trời quảng đại và bao dung, một bể tha thứ, để từ dưới thước đất cái nhìn anh gửi cho bạn hữu còn ở trên này vẫn là nhìn xuống.

Tôi vừa đặt lại vị trí sự thực, tương quan

Quách Thoại với chúng tôi. Suy diễn rộng đó cũng là cái tương quan chung giữa người và người. Con người vốn tốt vốn đẹp, không phải vì tính bản thiện nhưng vì là một động vật có ý thức phản tỉnh. Bộ mặt muông thú hung dữ lông lá ghê khiếp đến mấy cũng phải có lúc rụng xuống. Và bộ mặt thiên thần chói lòa hiển hiện. Nhưng sự thực chua xót vẫn là: trên cái xong xuôi của một đổ vỡ một thảm trạng nào đó bộ mặt thiên thần và ý thức phản tỉnh mới có. Hoa có tan tành mới ngót bão và mới có nắng lên. Nghĩa là chậm, là muộn. Thảm kịch khởi đầu bằng những chậm muộn định mệnh này. Nếu con người bớt sống lương tâm, sống tâm hồn nhiều hơn nữa, nếu những đái đẳng, tinh thần và vật chất chúng tôi gửi cho Quách Thoại, thực tiễn hơn đúng lúc hơn thì làm gì có cái bảng đen trên ngày mùng 7 tháng 11, vòng hoa và cuộc viếng thăm mộ bạn. Thì Quách Thoại đã chưa mất.

Nhưng mà chúng tôi, đội trên đầu cái dấu

hiệu bằng hữu, cũng đã thuộc vào thành phần của thể hệ này tôi muốn mệnh danh là thể hệ của sự thản nhiên ghê gớm. Hoa bằng hữu ít hoa thực, hoa giấy nhiều gấp bội. Người ta quay lưng vào nhau. Sự rời cách của những mặt phẳng. Những miệng ngọc cầm và những da ngọc nín. Những mùa lạnh của cuộc sống kéo dài vì thiếu vắng ánh lửa người. Những bàn tay thờ ơ. Những tâm sự đóng kín. Những khoảng cách biệt thăm thẳm. Những con người đi qua, những con người nhìn thẳng. Một thái độ sống dẫn đo ngờ vực. Những con mắt mèo đen nhìn lạnh lùng những con mắt mèo đen. Sự phản tỉnh muộn. Sự giác ngộ của người sống chỉ đến trên cái chết của một người.

Cho nên cái chết của Quách Thoại đã có tác động của một tiếng nổ lớn. Nó hàm chứa ý nghĩa một tử tiết. Như con người ngày nào trên cây thánh giá. Quách Thoại chết đã nói lớn với chúng tôi: tao chết cho chúng mày đặt

lại cái tương quan sống với nhau, cho những miệng ngọc hết cảm cho những da ngọc hết lạnh. Cho mỗi người chúng mày còn lại không phải là mỗi số phận Quách Thoại.

* * *

Chúng tôi ngừng xe đợi nhau trước cửa trường đua Phú Thọ, Từ đây Lý Hoàng Phong dẫn đường. Lối đi ngoai ô công kênh xe cộ đủ cỡ lớn nhỏ. Xe ngựa xe bộ xe thổ mộ. Nắng chói chang đổ xuống những bánh xe lọc cọc lần đi chậm chạp. Mọi người im lặng. Lối nhỏ phía tay phải đưa đến nghĩa trang mở vào một con đường hết sức thôn quê. Mặt đất lồi lõm đầy ngập sắc lá. Chúng tôi gặp một đám ma Trung Hoa ngừng lại một bên đường. Những người mã phu ngồi nghỉ dưới bóng rợp chiếc xe nhà táng cao ngất với những màu sắc xanh đỏ rực rỡ yên lặng ngó chúng tôi đi qua. Nhiều khoảng đất hoang, nhiều cánh cổng rêu nhiều

cụm hoa đại nữa. Lại một con đường chỉ nhỏ bằng nửa con đường bỏ lại rồi đoàn xe ngừng lại ở một khoảng trống. Nghĩa địa trước mặt.

Nguyễn Sỹ Tế trao bao diêm cho Lý Hoàng Phong. Thanh Tâm Tuyền và Duy Thanh mỗi người một tay hạ vòng hoa xuống đất. Một bông hồng đứt rời rớt xuống bờ cỏ như một giọt máu. Không khí bình yên. Có tiếng chim hót trong một bụi cây. Nắng vẫn lớn. Cảnh tượng u tịch với những nấm mộ ngổn ngang không hàng lối, nấm cao nấm thấp ẩn ẩn hiện hiện trong đám cỏ bông ngọn khiến tôi nhớ đến cảnh bài trí nghĩa địa một cuốn phim Tàu xem từ hồi nhỏ, người thiếu nữ chết oan khuất hiện hồn về đòi những kẻ sát nhân phải đền tội. Tôi nói nhận xét này với Doãn Quốc Sỹ. Phía trước mặt, Thanh Tâm Tuyền kêu mỗi tay, đã trao lại một bên vòng hoa. Lý Hoàng Phong đi đi lại lại, nhận phương hướng rồi lại đi nữa. Phải tìm mới thấy thật.

Quách Thoại nằm mãi tận phía trong cùng nghĩa địa, mộ chỉ là một tấm đá nhỏ mấy hàng khắc kín khắp mặt đá. Nét khắc lệch lạc vụng dại. Quách Thoại 27 tuổi nằm giữa hai người đã sống đủ tuổi người. Ông lão bên trái 64. Bà lão bên phải 72. Lý Hoàng Phong đốt lửa thắp hương cắm xuống cái lỗ nhỏ trước mộ chí. Những đợt khói gày nếp vào thành đá bay lên từ những thân hương rung rinh. Chị Tuệ Mai che lên đầu một tờ báo. Chúng tôi mỗi người đứng một chỗ cùng nhìn xuống chỗ Quách Thoại nằm. Yên lặng như thế một lát. Vẫn có tiếng chim hót trên một ngọn cây. Vòng hoa tròn nằm im dưới nắng đứng bóng. Rồi Hà Việt Phương cất tiếng nói lớn: « Thôi ra cả đây lễ đi. Chúng mình lễ ông ấy bốn lễ, phải không nào? » Mọi người gật đầu đồng ý. Lễ xong lại lui cả vào bóng rợp của một cụm tre già. Chấm rút những nghi lễ đơn giản ngày giỗ bạn, Lý Hoàng Phong bằng một giọng ngập ngừng tỏ ý cảm ơn mọi người đã đến thăm mộ em anh. Anh nói: « Hôm nay chắc Thoại nó vui lắm ».

Chúng tôi cúi đầu không nói gì. Mãi sau Duy Thanh mới trả lời: « Chính chúng tôi phải xin lỗi vì mãi một năm sau mới đến đây với Quách Thoại ». Những câu nói thừa nhưng cứ phải nói.

Ra khỏi nghĩa địa chúng tôi chia tay nhau sau khi tôi hẹn với Hà Việt Phương và Doãn Quốc Sỹ ngày mai sẽ đến đón các anh để cùng thay mặt cho tất cả đi viếng Cụ Hồ Biểu Chánh. Nắng vẫn lớn. Vẫn có tiếng chim hót trên một ngọn cây.

* * *

Những người làm văn học sử Việt Nam sau này sẽ nói gì về Quách Thoại? Tôi không lượng đoán được. Có thể hàng nghìn trang sách. Có thể chỉ một vài dòng. Quách Thoại thuộc vào những trường hợp đặc biệt. Và giải phẫu, phân tích Quách Thoại không thể bằng con dao, cái

kéo của một phương thức cổ điển. Với riêng tôi, trước cuộc sống Quách Thoại, trước cái chết Quách Thoại, hai sự kiện đã hoàn toàn kết liễu, có một vấn đề chung vừa được đặt ra. Đúng hơn, vừa được đặt lại, vì nó vẫn có. Đó là con người và Thượng Đế. Những thời kỳ khủng hoảng tinh thần Quách Thoại để tìm gặp chân lý và sự giải thoát trong thế giới tôn giáo. Anh đã thất bại khiến tôi càng thấy rằng kẻ có thẩm quyền lên tiếng phán xét cuối cùng về Quách Thoại, vẫn chỉ là Quách Thoại.

Người chết làm chắc vững thêm trong tôi cái quan niệm mỗi con người đã là một Thượng Đế của chính mình, cho chính mình. Bởi vì mỗi con người đã là một ý thức một giác ngộ. Nó tạo lấy thế giới nó, chọn lấy định mệnh. Nó dành quyền tự phán xét. Thượng Đế của Quách Thoại chính là con người Quách Thoại cao lớn trong đau khổ, làm chủ những tư tưởng thần thánh trong khi sống khốn nạn không hơn gì một kẻ ăn mày.

Ngày giỗ đầu cái chết của bạn, mặc dầu sự nhớ tiếc bằng hữu, mặc đầu cái tuổi 27 của bạn, tôi sống một cảm giác yên tâm, tôi nhìn một hình ảnh trọn vẹn, tôi lĩnh hội một ấn tượng vũ trụ. Quách Thoại về không phải cúi đầu trước một đấng tối cao nào để tôi thấy cần phải tìm cho anh một sự tiếp diễn trong cái thế giới bên kia. Quách Thoại chết (07/11/1957 - ngày 16 tháng 9 năm Đinh Dậu) và Thượng Đế của anh cũng đã chết theo. Mỗi người chúng tôi cũng sẽ như thế.

Saigon, 28/10/1958

(16 tháng 9 năm Mậu Tuất)

MAI THẢO